

Ytlig pensionsdebatt om ”vinnare och förlorare”

Vi vet – och har vetat länge – att det nuvarande pensionssystemet är ohållbart:

Indexeringsmetoden där pensionerna inflationsskyddas genom sin knytning till basbeloppet gör systemet extremt tillväxtkänsligt och därmed också fullständigt oförutsägbart. Fördelningen mellan generationer blir beroende av tillväxttakten – vid låg tillväxt förbättras pensionärernas situation relativt de yrkesverksamma, vid hög tillväxt försämras den. Det nuvarande systemet är förmånsbestämt, dvs pensionärerna garanteras en viss bestämd köpkraft. Resultatet är att hela anpassningen till förändrade ekonomiska och befolkningsmässiga förhållanden läggs på de yrkesverksamma. Kopplingen mellan förmåner och avgifter är ytterst svag. Detta medför dels ”konstiga” omfördelningseffekter, dels stora skattekilrar, som leder till snedvridningar av individernas val och ger en kraftig subvention av fritid eller icke-marknadsarbete. Med ”konstiga” omfördelningseffekter menas att de inte stämmer överens med traditionell fördelningsspolitik, utan omfördelar inkomster från låginkomsttagare till höginkomsttagare.

Allt detta är välkänt. Likaså vet vi en hel del om hur ett långsiktigt stabilt pensionssystem ska vara utformat. Tillväxtindexering är ett grundläggande villkor för stabilitet i fördelningssystem. Systemet måste utfor-

mas så att ekonomins funktionsförmåga inte äventyras. Skattekilrar bör därför undvikas.

Pensionsarbetsgruppen har nu lagt fram ett förslag som i det stora hela uppfyller dessa krav. Indexeringen ändras från prisindexering till i huvudsak löneindexering, pensionerna kommer med några få undantag att baseras på livsinkomsten, dvs vi får en i det närmaste fullständig koppling mellan förmåner och avgifter. I det nya pensionssystemet kommer fördelningen mellan yrkesverksamma och pensionärer inte längre att variera med tillväxten i ekonomin. Vi får en följsamhet till den ekonomiska utvecklingen och stora delar av skattekilarna försvinner så att det totala skattetrycket sänks med flera procentenheter.

Massmedierna har med några få undantag presenterat förslaget genom att lyfta fram vinnare och förlorare. De har då koncentrerat sig på den del av förslaget som innebär att pensionen i huvudsak kommer att baseras på livsinkomsten. Det befängda är att vinnare och förlorare relateras till det nuvarande systemet, dvs till ett system som vi vet är ohållbart. Med nuvarande system (det offentliga + avtalspensionerna) förväntar vi oss att våra barn och barnbarn ska avstå från mellan 40 och 50 procent av sitt lönetrymme till pensioner. Behåller vi det nuvarande systemet kommer alla

framtida generationer att bli förlorare och de enda vinnarna blir den sk initialgenerationen, dvs de som införde systemet. TCO-ordförandens utrop, att det nya systemet innehåller fler förlorare än vinnare blir med tanke på framtida generationer lätt absurt. Men uttalandet kommer säkert att under lång tid framöver glädja akademiska lärare genom sin goda illustration av *public choice*-litteraturen vad gäller (kortsynt) intressegruppspolitik.

Men låt oss några ögonblick bortse från att jämförelsealternativet är orimligt och granska argumenten kring vinnare och förlorare. Kvinnor och högutbildade lyfts fram som de stora förlorarna. Kvinnor påstås missgynnas av livsinkomstprincipen. Kvinnor har lägre inkomster än män och kommer därmed också att få lägre pensioner. Men eftersom avgiften i motsvarande mån också blir lägre kan man inte hävda att kvinnor missgynnas.

Kvinnornas lägre inkomster beror bl a på att de tar ett större ansvar för barn och hem med färre år på arbetsmarknaden och fler år med deltid än männen. Pensionsarbetsgruppen föreslår ett avsteg från livslöneprincipen genom att låta vård av barn ge pensionsförmåner. Jämfört med nuvarande system, där all fritid (icke-marknadsarbete) subventioneras lika förbättras träffsäkerheten betydligt. Till detta kommer förslaget om delad pensionsrätt. Pensionen är uppskjuten lön som (tvångs)sparas. Annat sparande delas mellan makar såvida man inte avtalat om annat. Det är då rimligt att även denna del av förmögenheten ingår i giftorättsgodset. In-

arbetade pensionsrättigheter är dessutom den största enskilda förmögenheten i svenska hushåll och har hittills inte kunnat delas mellan makar. Den delade pensionsrätten kan dessutom ge incitament till en jämnare arbetsfördelning mellan män och kvinnor, vilket kan komma att öka jämställdheten.

Dessutom har 15- och 30-årsregeln hittills inte gynnat kvinnor som grupp. Vissa kvinnor, liksom vissa män har gynnats. De som har jämförelsevis få arbetsår och de som har ojämnt fördelade inkomster över livscykeln har gynnats relativt de med många yrkesverksamma år med jämnt fördelade inkomster. Kvinnor i socialgrupp 3 är de som är mest missgynnade av det nuvarande systemet, kvinnor i socialgrupp 1 de som är mest gynnade. Det nuvarande systemet innebär omfördelning från den typiske LO-medlemmen till högutbildade i karriäryrken. Jag har svårt att tänka mig ett rättvisekriterium enligt vilket detta anses vara en rimlig omfördelning.

Det nya systemet förhåller sig neutralt till hur individen väljer att leva sitt liv. Mycket lönearbete ger höga inbetalningar och mer i pension, mycket fritid det omvända. Alla arbetsinkomster behandlas lika till skillnad från i dag där individer med jämn livslön får ut mindre per inbetald krona än individer med ojämn inkomster, tex personer i karriäryrken. Den som pläderar för avsteg från principen att varje insatt krona ska ge samma utdelning vare sig kronan kommer från en arbetare eller från en akademiker bör i anständighetens namn också tala om vem som ska betala.

Det finns vissa inslag i Pensionsarbetsgruppens förslag som jag gärna hade sett annorlunda. Det gäller tex växlingen av en del av arbetsgivareavgiften till en egenavgift. Arbetsgivareavgiften är en löneskatt (eller avgift vid en koppling mellan avgifter och förmåner). Eftersom egenavgiften är obligatorisk är det ingen skillnad mellan dessa. Förslaget skapar osäkerhet utan att vara substantiellt. Det viktiga är att avgiften redovisas på lönebeskedet så att var och en kan informera sig om sin verkliga lön, inte om avgiften kallas arbetsgivareavgift eller egenavgift. Likaså hade jag gärna sett att avgifterna över taket hade slopats. Det bryter kopplingen mellan förmåner och avgifter och skapar skatteklivar. Det är bättre att låta pensionssystemet klara försörjningen på ålderdomen och använda andra medel, t ex skattesystemet, för att klara de fördel-

ningspolitiska målen. Men detta är relativt marginella nackdelar. Jämfört med dagens system innebär förslaget en markant ökning av chanserna för ett långsiktigt stabilt pensionssystem.

Förslaget kan ses i ett vidare perspektiv än att "bara" vara ägnat att lösa pensionsfrågan. Det kan ses som ett testfall för den nödvändiga reformeringen av den offentliga sektorn. Då är det sorgligt att tvingas konstatera att medierna enbart förmår att diskutera i termer av vinnare och förlorare. Att intressegruppsföreträdare agerar på ett sådant sätt må kanske vara dem förlåtet; men mediernas ytliga diskussion inger farhågor för hur vi i framtiden ska kunna diskutera de systemförändringar som är nödvändiga för en gynnsam ekonomisk utveckling.

AGNETA KRUSE